

SAJÁT NÉPRAJZI MÚZEUMOT KÉSZÜL NYITNI EGY MAROSVÁSÁRHELYI ORVOSHÁZASPÁR

Vissza Erdélybe, immár a műtárgyak számára is

folytatás az **1** oldalról

Kevés a múzeum, még kevesebb a látnivaló

Amit viszont még nem hordtak el Erdélyből, az nem található meg a múzeumokban, tájházakban? – tevődik fel a kérdés. Sok minden van, és sok minden hiányzik – véli a műgyűjtő. Vagy nincs kiállítva. Talán ezért is tartja a marosvásárhelyi Tholdalagi-palotában berendezett etnográfiai múzeum kiállításait „szánalmasan gyengének”. „Ha egy édesanya azzal a céllal viszi be a gyermekét, hogy bemutassa neki a székely nép életét, nehéz helyzetbe kerül. Mert mit talál ott? Egy régi főtéri kirakodóvásárt, két-három székely népviseletbe öltöztetett bábút és pár kerámiát. Ebből a gyerekek nem tudják megismerni a székely népművészetet” – vélekedik a társlatról.

A szászrégeni etnográfiai múzeumról ennél is lesújtóbb a véleménye. „Olyan szerencsétlen, szegényes anyag van kiállítva, hogy én szégyellem. Pedig néprajzilag mind a szász városka, mind a Görvény, mind a Felső-Maros mente rendkívül szép, gazdag zónának számít” – állítja. Azt sem tartja kizártnak, hogy számos értékes tárgy a múzeumok raktáraiban porosodik. Ez viszont egyetlen látogatónak sem jelent vigaszt, mert a betérőt aligha érdekli, mi van a láda mélyén. Azt sem érti, annak, aki csiki vagy kászoni kályhákat szeretne megcsodálni, miért kell Nagyszebenbe utaznia, amikor a Székelyföld számos szögletében – Korond csak az egyik – készítették kályhacsempéket. Vagy ott vannak a híres Küküllő menti borok – szintén múzeum nélkül. Mint ahogy hiányoznak a mezőgazdasági múzeumok is a csernátoni Hasz-

mann fivéreké mindössze szabályt erősítő kivételt képezve egy olyan országban, amely sokáig a mezőgazdaságból élt. De skanzenből is alig találni Erdélyben: a szebenin, gyimesin és máramarosszigetin kívül, ha létezik is, a népszerűsítése egyenlő a nullával.

Az iparosodás által kiölt székelykapuk

„Arra a következtetésre jutottam, hogy változó világunkban a klasszikus értékek könnyűszerrel elvesztődhetnek. Ha nem lépünk időben, és nem mentjük át ezeket, az utánunk jövő nemzedékeknek esélye nem lesz ezekkel megismerkedni” – kongatja meg a vészharangot Madaras. Ebben viszont nemcsak azok ludasok, akik eltüntették Erdély néprajzi örökségét, hanem azok is, akik „ülnek rajta”. Nem érti például, hogy a vidéki iskolák folyosóit a

múltból átörökített pannók helyett miért nem ékesíthetnék a helyi jellegzetességek. Mint ahogy azt sem, hogy az osztályfőnökök, történelemtanárok miért nem fektetnek nagyobb hangsúlyt a helytörténetre, hagyományismertetésre. Ha az adott település padlásait tényleg kiürítették, és ez lenne az iskolák szegényes díszítésének oka, az egyesület készen áll a hazahívott anyagból bizonyos tárgyakat elajándékozni.

A gyűjtő, akinek somostetői stílusos családi háza is valóságos múzeum, határozottan vallja: a múlt nem megfelelő ismerete és tisztelete a közösség jövőjét veszélyezteti. Példaként a Kis-Küküllő vidékét említi. Gyulakután és környékén akkora sebet hagyott a szocializmus erőltetett iparosítási politikája, hogy a vidék a mai napig nem volt képes abból kigyógyulni. „Keresem a székelykapukat, és

nem találok sem Gyulakután, sem 20 kilométeres körzetében. Mindenütt vasból készült bejáratok, kerítések köszönnek ránk. Miért? Mert tartósabbak, és annak idején az ehhez szükséges alapanyagot innen-onnan ki lehetett lopkodni. Egy mai gyermeknek pedig ez természetes. Ahogy távolodunk, Makfalván, Kibéden, Sóvárardon ismét találkozhatunk a hagyományos portákkal” – szemlélteti a tájegységen belüli eltéréseket.

Hasonló helyzetet lehet tapasztalni a temetőknél is, ahol a Küküllőből származó kőből faragott fejfákat vaskeresztek váltották fel. A térségnek azonban van egy kimagaslóan pozitív példája is: Székelyvécke. Fekete Pál polgármesternek és anyaországi barátainak köszönhetően számos kis parasztházat mentettek meg, és ezzel sikerült visszaadni a település száz-kétszáz évvel ezelőtti arculatát.

Az örök vándor – 130 éve született Zilahy Lajos író

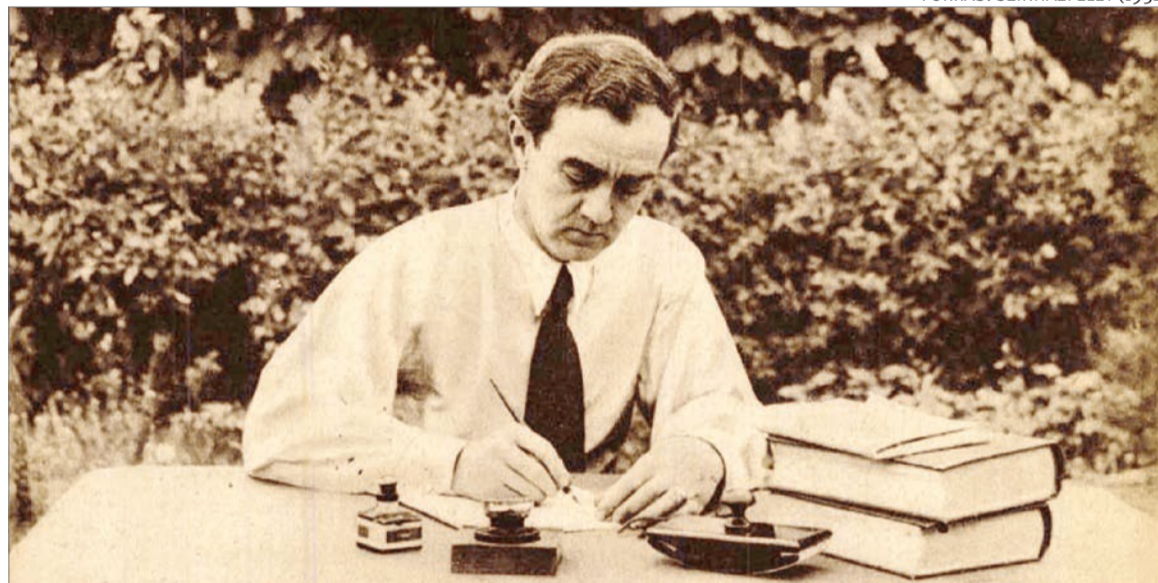
Furcsa sorsot osztott ki Zilahynak az élet. Erdélyben született, a Vajdaságban halt meg, élt Magyarországon, Ausztriában, az Egyesült Államokban és az egykori Jugoszlávia területén is.

→NÁNÓ CSABA

Nem volt rendhagyó élete: a Tanácsköztársaság napjaiban a proletárdiktatúra elől menekült, a háború idején a nyilasok és a Gestapo üldözte, később a kommunisták akarták felhasználni propagandacélokra. Amikor betelt nála a pohár, családotól Amerikában maradt, de ott sem lelt nyugalomra: az emigrációban jobbról is, balról is támadták. A szélsőjobboldaliaknak nem tetszett 1945 utáni magyarországi szerepvállalása, a baloldaliaknak az 1930-as évek közepén Gömbös Gyulával ápolt barátsága. A Halálos tavasz írójának élete végül egy tudószanatóriumban érkezett az utolsó felvonáshoz. Minden politikai rendszer talált valami kivetnivalót életművében, így nem csoda, hogy mára Zilahy neve és életműve is lassan feledésbe merül.

A siker

Az 1891. március 27-én Arany János városában született Zilahyt sokoldalú emberként ismerték kortársai: egyszerre volt író, publicista, fi lmrendező, forgatókönyvíró és producer, a Magyar Tudományos Akadémia is tagjává választotta, felesége, Bárczy Piroška pedig Budapest főpolgármesterének lánya volt. Közjegyző apja 1905-ben elhunyt, ezt követően a család nehéz körülmények között élt. Ahhoz, hogy iskoláit tovább tudja folytatni, Nagyszalonta előljárói Bihar vármegye bizottsági tagjaihoz fordultak, hogy támogassák



A Halálos tavasz, a Két fogoly és A fegyverek visszanéznek írójának neve és életműve lassan feledésbe merül

a fiatalembernek a Szász Alapítványhoz benyújtott ösztöndíjkerelmét. A pályázat sikere tette lehetővé, hogy Máramarosszigeten befejezhesse tanulmányait a nyolcosztályos főgimnáziumban, majd továbbtanulhasson a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán, ahol jogi doktorátust szerzett. Az első világháború kitörésekor katonának állt, a híres lembergi (Ukrajna) csatában azonban megsebesült, és 1916-ban leszerelték.

Az irodalmi pályán versekkel indult, egész életében írt költeményeket, és bár volt hozzá érzelme, nem igazán alkotott számottevő műfajban. Publicisztikái viszont telitalálatok voltak, annyira az olvasó „hangján” tudott fogalmazni, hogy az ember úgy érezte, az ő véleményét írta meg az író. Kritikusai szerint „kezében volt a stílus minden eszköze, okos volt és szellemes, feltétlen emberséget szívesen rejtette a játékos cinizmus álarcá mögé, kitérő jobboldali kapcsolatokat baloldali írók érvényesülésének megkönnyítésére használta.”

Írói útja az első világháború utáni jelentkezéstől a második

világháborúig: sikerek és növekvő népszerűség töretlen diadalmenete. „Finoman erotikus, líraian érzelmes szerelmi regényei (Halálos tavasz, Valamit visz a víz), a biedermeier hangulatokat idéző, régi nemesi világról mesélgető történetei (Széppapám szerelme, Az ezüstsárnyú szélmalom), tucatnyi kitérően szerkesztett, derűt és bánatot arányosan vegyítő, emberi részvétellel teljes színjátéka úgyszólván osztatlan tetszéssel találkozik, és amennyiben valami kevés politikumot ki lehet olvasni belőlük – hát csaknem mindenki a maga véleményét hallja ki. De következtek ezeknél súlyosabb mondanivalójú regények. A Két fogoly akármennyire is erotikus, családiélet-regény, elején a háború előtti élet kedvesen idillikus nemesi-kispolgári körképével, mégis a háborúellenesség hitvallása. S később A fegyverek visszanéznek már a háborús felelősségről, a hadiipar tömeggyilkos bűnösségéről szól. A szökevény pedig az egész Horthy-kor egyetlen olyan regénye volt, amely nemcsak megértéssel szól a forradalmakról, de vádirat

az ellenforradalom gyilkos „különítményei” ellen. Kiváló jobboldali kapcsolatok kellettek annak, aki egy ilyen baloldali könyvet merészelt írni. A lélek kialszik – talán legjobb regénye – kivándorlók honvágyának, talajvesztésének lelki krónikája. Zilahy nem a nagy társadalmi összefüggések és nem a mélyen szántó lélekelemzések írója, de a társadalmi és a lélektani részletek igen jó megfigyelője. Módszerében pedig mesterien vegyíti a romantikát, realizmust, impresszionizmust, olykor a mértéktartó naturalizmust is. Leírásai, alakjai igen szemléletesek, cselekménymozgatása lebilincselő” – írja Hegedüs Géza A magyar irodalom arcképcsarnoka című művében.

Filmes élet

Az 1930-as évek hozták el a magyar filmgyártás fénykorát. Zilahy ebben az időben forgatókönyvíróként, később rendezőként is tevékenykedett. Több művét is megfilmesítették. Az egyik legnagyobb sikert az 1939-ben készült Halálos tavasz jelentette, amelyben a fe-

lejthetetlen Jávor Pál és korának székszimbóluma, Karády Katalin játszott. A film forgatókönyvét saját regénye alapján Zilahy írta, és a produceri feladatok mellett vállalta a film rendezését is. A regény 1922-ben jelent meg, egyszerű történetét szinte minden korban feldolgozták: egy fiú szeret egy lányt, aki azonban mást szeret... Mindazonáltal a könyvnek is, a filmnek is páratlan sikere lett.

A Halálos tavasz mellett Zilahy több fi lmnél is közreműködött. Ezekben olyan nagyszerű színészek játszottak, mint Somlay Artúr, Csontos Gyula, Kiss Manyi, Páger Antal, Gózon Gyula, hogy csak a legnagyobb neveket említsük. Említésre méltó még az 1943-as Faktoryok című darabja, amely teljes szembe fordulás a náci rendszerrel. 1943-ban Szépanyám című színművével érdemelte ki a Magyar Tudományos Akadémia Vojnits-díját.

Életműve a stílusbravúr és a pongyolaság, a remekmű és a giccs között lebeg – tartja a kritika. Sorsát talán ő maga foglalta össze a legpontosabban 1967-ben a jugoszláviai Bledben tartott nemzetközi PEN Club Találkozóan. A hetvenhat évesen is fiatalos, szellemes és igézően kedves Zilahy Lajos magyar írókkal elüldögélve egy tóparti kávéházteraszon a következőket mondta: „Amerikában engem kommunistának mondanak, ti otthon reakciónak neveztek – hát nem tudom, melyik a nagyobb marhaság.”

1972-ben súlyos csapásként élte meg a Halálos tavasz jugoszláv–spanyol–amerikai filmváltozatának hatalmas bukását. Gondolkodott a végleges hazatelepülésen, ezt azonban halála megakadályozta. Az Újvidék melletti kamanci tudószanatóriumban hunyt el 1971. december 1-jén 83 éves korában. Végakarata szerint Budapesten temették el.